

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Конфликти и разбирателства в историята Conflicts and understandings in history
Том / година Volume / year	IV / 2025
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Доц. д-р Атанас Шопов Assoc. Prof. Atanas Shopov, PhD
Институция Affiliation	Исторически музей – Панагюрище Historical Museum – Panagyurishte
Заглавие Title	БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ (1912 – 1913) – ПЪТИЩА ЗА УРЕЖДАНЕ НА БАЛКАНСКИТЕ ДЕЛА THE BALKAN WARS (1912 – 1913) – WAYS TO SETTLE BALKAN AFFAIRS
Страници Pages	240–251
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-4-240/

БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ (1912 – 1913) – ПЪТИЩА ЗА УРЕЖДАНЕ НА БАЛКАНСКИТЕ ДЕЛА

Доц. д-р Атанас Шопов

Исторически музей – Панагюрище

Резюме: В статията се разглежда въпроса, свързан със сложната обстановка на Балканите, вследствие не решените въпроси на националните държави. Балканските държави залагат на противоречивите интереси на великите сили и тръгват по пътя на войната с Османската империя. Балканските войни (1912 – 1913), според балканските държави, са един път за решаването на „Македонския въпрос“. В тези войни за пръв път Османската империя се признава за победена от доскорошните „раи“.

В статията са разгледани и противоречията, породени от несъвършенствата на системата от двустранни договори между съюзниците. Отражена е и компетентността на експерт-дипломатите относно противоречията, които се пораждат. За съжаление надделява максимализма, който води до тежки последици за България.

Ключови думи: Балкански войни; България; Македонски въпрос.

Изминаха повече от 110 г. от Балканските войни през 1912 – 1913, останали една от най-епичните страници в нашата история. Те са последици от събитията, настъпили в България след Освобождението от петвековното османско иго. Добре известно е, че в хода на освободителните борби през XIX век нито един от балканските народи не успява да довърши националното си обединение. Ето защо в началото на XX век пред всички балкански държави обективно продължава да стои задачата да довършат националното си обединение, което става толкова актуално

и назряло, че се обсъжда открито в цяла Европа. Главно място в случая заема „Македонският въпрос“. Между балканските страни съществува отдавна остро съперничество за присъединяване на по-голям дял от Македония. Претенциите си всяка от тях мотивира с пъстрия национален състав на населението в областта. Нито един сериозен изследовател на Македония обаче никога не отрича, че мнозинството от населението ѝ е българско¹. За военния вариант за решаването на националния въпрос на практика българското общество се готви още от първите години след Освобождението 1878 г.

Интересът към Балканските войни (1912 – 1913) датира още от времето на тяхното приключване. Налице са огромен брой статии, студии и монографии, осветляващи важни моменти от тяхната история².

Целта на настоящото съобщение е да разкрие отделни аспекти от стратегията на подготовка и развитието на Балканските войни.

В края на XIX и началото на XX в. България успява да изгради една модерна армия. В същото време на управляващите в София е ясно, че със свои собствени сили не ще могат да се справят с Османската империя.

Междувременно през първото десетилетие на XX в. в Европа и на Балканите – окончателно се оформят двете големи военнополитически групировки – Антантата и Централните сили. Динамично е развитието на процесите и в балканските държави.

Ето защо в началото на XX век пред всички балкански народи обективно продължава да стои задачата за довършване на националните си обединения. Главно място в случая заема „Македонският въпрос“. Исторически обоснованата политика на управляващите за осъществяване на българските национални идеали среща широка обществена подкрепа сред народа. Пътят за постигането на тази цел, според правителството на Ал. Малинов, минава през осигуряване подкрепата на Русия с един договор за политически съюз. Характерът, същността и значението на тези

¹ **Дамянов, С.** България във френската политика. 1878 – 1918. София: Наука и изкуство, 1985, с. 325 – 326.

² Балканската война 1912 – 1913. Ред.: Л. Данаилов, П. Иванов и П. Петров. София: Държавно военно издателство, 1961; **Марков, Г.** България в Балканския съюз срещу Османската империя 1912 – 1913. София: Наука и изкуство, 1989; **Същият.** Българското крушение 1913. София: Българска академия на науките, 1991; 100 години от Балканските войни. Извори и документи. Международна научна конференция 11 ноември 2013 г., София. Съставител: Ал. Гребенаров. София: Институт за исторически изследвания – Българска академия на науките, 2015; Сборник. Нови извори и документи за Балканските войни. Съставители: Сл. Славоов, Г. Георгиев, Ал. Гребенаров, В. Милачков, Ст. Стойчева и Н. Николаева. София: Институт за исторически изследвания – Българска академия на науките. София, 2015 и др.

переговори са изследвани в българската историческа наука. В тези преговори министър-председателят Ал. Малинов, иска подкрепата на Русия за „цяла Македония с граница Шар планина заедно със Солун“. Русия и нейните съюзници приемат по принцип това искане³. Не е известно каква е съдбата на преговорите след идване на власт на правителството на Ив. Ев. Гешов. Въз основа на фактите установяваме, че конкретно предложение за политически съюз има, но моментът за него е пропуснат.

Наблюдавайки динамиката на събитията в империята се констатира, че нарушаването на правата и законите стават перманентни, което заставя духовните водачи на християните да преодолее спора и да заработят за определено време заедно⁴.

Обстановката в Османската империя позволява на дипломатите да повдигнат отново въпроса за еволюционния път за укрепване и издигане на културно-духовното единство на българите. Път, който десетилетия доказва своята правота. Българският генерален консул в Солун А. Шопов изпраща поверително писмо до министър-председателя, в което изразява становището си относно „назначаването на бератлии митрополити“, с което българското духовно дело винаги заяква и е от съществено значение⁵.

Българското общество в Солун смята, че повече от всякога трябва да се укрепват, развиват и издигат българските национални институции в „сърцето на Македония“. Читалищните дейци в Солун гласуват средства от своя бюджет за построяване на българска болница в този средищен център. За целта се създава фонд за набиране средства за построяването на болницата в Солун. Те се набират от доброволни дарения, от Зографския манастир и обещана субсидия от българското правителство⁶. Връзката между фонда и българското правителство се осъществява посредством българския генерален консул в Солун. Динамиката в развоя на политическите събития, обаче, стопира реализацията на тава начинание.

Създадената ситуация в Турция, вследствие войната ѝ с Италия, повишава надеждата сред българското общество за решаването на националния въпрос. Започва дипломатическата подготовка за война с Османската империя. През март 1911 г. на власт

³ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 264, л. 7; а. е. 279, л. 1; ЦДА, ф. 1546, оп. 1, а. е. 49, л. 17 – 39; Мир, г. XXV, бр. 5735, 25 юни 1919; **Стателова, Е.** Руско-български политически отношения (1908 – 1912 г.). Исторически преглед, г. XXIX, 1973, № 1, с. 15 – 16.

⁴^{ss} Мир, г. XXV, бр. 5735, 25 юни 1919.

⁴ **Шопов, А.** Как ни се наложи Балканската война. София: Гутенберг, 1915, с. 16.

⁵ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 120, л. 1 – 2.

⁶ Пак там, а. е. 131, л. 1 – 2, а. е. 239, л. 1 – 10.

идва правителството на Ив. Ев. Гешов, съставено от две партии – Народната и Прогресивнолибералната. Идването на власт на новото правителство в България подтиква отново младотурците да лансират идеята „за едно приятелство и сключване на едно съглашение“ между тях⁷. Действията на османското правителство в този момент се заключават в поредни обещания за разговори и убеждения, които показват само моментния стремеж на Високата порта да преодолее сложното политическо положение, в което се намира.

Въстание избухва в Албания. Всяка от балканските държави има свои нерешени проблеми с Турция. Нито една от тях обаче не разполага с ресурси, за да води самостоятелна война с нея. Необходимостта от военен съюз се осъзнава от всички. В тази насока действа и външният фактор – Антантата.

Балканският съюз се създава след трудни преговори, поради противоречивите интереси на балканските държави. „Ябълката на раздора“ е Македония. Сърбия и Гърция имат териториални претенции към голяма част от областта. Румъния също проявява искания за териториални компенсации, като използва за аргумент куцовласите в Македония и на всяко засилване на България противопоставя прословутото „балканско равновесие“⁸.

Сръбско-българският договор от 1912 г. е предшестван от предварително проучване от българска страна. Според изложението на Хр. Хесапчиев „без жертви и отстъпление от принципа на автономията и приемане принципа на дележа на Македония, не било възможно сключването договор със Сърбия“⁹. Постепенно е приета идеята за политическия компромис, защото принципът на равновесието е основният в този европейски ареал, където се пресичат интересите на великите сили и аспирациите на балканските съседи.

На 16 май 1912 г. е сключен „отбранителен съюз“ между България и Гърция, насочен срещу Турция¹⁰. Договорът е придружен от военна конвенция, в която се определят военните сили, необходими за всяка от страните, в случай на война с Турция¹¹. Дни преди началото на военните действия, Гърция иска сключването на споразумение с България за бъдещи граници, като

⁷ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 115, л. 1 – 3; ЦДА, ф. 176, оп. 2, а. е. 1014, л. 32 – 33.

⁸ История на България, т. 8, България 1903 – 1918. Културно развитие 1878 – 1918. София: Гал-Ико, с. 111.

⁹ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 33, л. 10; **Шопов, А.** Дневник, дипломатически рапорти и писма. Съставил: Ил. Пасков. София: Македонски научен институт, 1995, д. 91, с. 225.

¹⁰ **Шопов, А.** Цит. съч., с. 70 – 72; **Кесяков, Б.** Принос към дипломатическата история на България 1878 – 1925. София: Родопи, 1925, с. 48 – 49.

¹¹ Пак там, с. 72 – 74; Пак там, с. 49 – 51.

гръцкото правителство предупреждава, че е запознато с постигнатото съглашение за „зони на влияние“ между сърбите и българите¹². Това предупреждение доказва гръцките претенции към неуредените териториални проблеми, което е предпоставка за бъдещ конфликт между двете страни.

Между България и Черна гора се постига устна спогодба, с която последната се ангажира да воюва с Турция¹³.

Така се създава Балканският съюз като система от двустранни договори. Той е резултат и от съперничеството между великите държави – Антантата и Централните сили, както и конфронтацията на балканските държави с империята и интересите на всяка от тях.

Макар и звено от глобалните комбинации на великите сили, насочено към подготовката на бъдеща световна война, в Балканския съюз е заложен и прогресивен елемент, а именно създаден е с цел да бъде сломена Османската империя.

До 1912 г. всички последвали събития и опити за реформи доказват по най-очевиден начин, че умиротворяването на европейските области е невъзможно без нова административна реформа и без да се даде на народностите едно сравнително самоуправление, наложено от великите сили и прилагано от тях, тъй като Османската империя самостоятелно не е способна да го осъществи¹⁴.

Фактите за готвения проект за ново административно делене показват точно противоположното на очакванията. Основното в тенденцията за нова административна реформа на Солунския вилает е да се засили мохамеданският елемент в изборителните окръзи¹⁵.

Лавирайки между интересите на великите сили, в края на септември 1912 г. балканските съюзници подават до тях нота за административна автономия в европейските вилаети на Турция. Тази нота е безспорен успех за българската дипломация, която убеждава Сърбия да иска заедно с България автономия на Македония и Одринско. Османската империя не приема това искане, като смята войната за неминуема¹⁶.

В навечерието на войната е подготвена една екзархийска статистика от 1911 – 1912 г., в която подробно са отбелязани бро-

¹² БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 45, л. 4 – 5.

¹³ Пак там, л. 1; **Стателова, Е. и Грънчаров, Ст.** История на България. Т. 3. История на Нова България. София: Анупис, 1999, с. 259.

¹⁴ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 24б, л. 3 – 4.

¹⁵ ЦДА, ф. 334, оп. 1, а. е. 351, л. 1 – 3.

¹⁶ **Шопов, А.** Цит. съч., с. 48.

ят на българските селища и българите в Европейска Турция по вилаети и кази. От нея е видно, че общият брой на селищата е 2 463, състоящи се от 856 119 – екзархисти, 111 321 – гръкомани, 58 626 – сърбомани, 4 781 – униати, 1 730 – протестанти. Това прави общо жители 1 032 577, без българите в Цариград¹⁷. Тази статистика показва компактността на българския елемент в Османската империя.

Съгласно военните конвенции, щабовите на съюзническите армии изработват и съгласуват своите планове. На 5 октомври 1912 г., след черногорското нападение срещу Турция, започва Балканската война. Твърде скоро Османската империя е изправена пред прага на военната катастрофа.

По заповед на премиера Гешов, в министерството на външните работи се съставя „двучленна комисия“ от цариградския пълномощен министър Сарафов и солунския генерален консул Шопов¹⁸. Тя е натоварена с проучването на въпроса за едно споразумение с Гърция при разпределение на новозавоюваните земи в Южна Македония, Тесалия и Епир¹⁹. Видно е, че нейните функции са проучвателски и целят даването на компетентен съвет при политическите взаимоотношения на кабинета в София с този в Атина. Това е наложително, защото (още при сключването на договора с Гърция) остават много неизвестни, които крият огромни рискове. В архивите не се откриват конкретни документи, регламентиращи правата на комисията и показващи механизма на дейността ѝ. Комисията е ползвана за оперативна работа, с цел да се парират постоянните спекулативни действия на гърците и техните фалшиви статистики, домогващи се все повече до територии от българското етническо пространство²⁰. Обективността в работата на нейните членове показва научната им компетентност при оценката на балканските дела.

Неоснователните претенции на гръцкия кабинет са отхвърлени в доклад от 5 ноември 1912 г. на А. Шопов и М. Сарафов до министър-председателя Ив. Ев. Гешов²¹. Комисията (Шопов – Сарафов) предлага при подялба на завладените земи да се има предвид, първо, положените усилия и понесените жертви от всеки съюзник за унищожаването на неприятеля и второ – трудът и жертвите, направени за пробуждането на самосъзнание и

¹⁷ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 244, л. 4; а. е. 245, л. 3.

¹⁸ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 17, л. 48 – 49; **Шопов, А.** Дневник..., с. 34 – 35.

¹⁹ Пак там.

²⁰ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 17, л. 49 – 50; а. е. 45, л. 31 – 34; а. е. 247, л. 3 – 4; а. е. 251, л. 1; **Шопов, А.** Дневник..., с. 35.

²¹ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 249, л. 1 – 6; **Шопов, А.** Дневник..., д. 84, с. 214 – 217.

стремеж към политическа свобода у населението в Тракия и Македония. Това обстоятелство и постигнатите успехи са отбелязани и в някои международни актове, които поставят основите за трайно и жизнеспособно разпределение на освободените земи²². Такива актове са Цариградската конференция, Санстефанският договор, Мюрцщегските реформи и др.

Целта е, преди да се определят бъдещите граници, държавите да определят принципите, върху които да се осъществи подялбата на освободените земи. Тук възниква разногласие. България държи основен принцип да бъде съразмерността и естествените граници. Но амбициите на гръцкото правителство показват, първо, че Гърция трайно дава заявка да се търси реализация във войната на старата идея за „Велика Гърция“ и второ – на преден план започват да излизат все повече задълбочаващите се противоречия между балканските съюзнции.

В доклада от 5 ноември 1912 г., комисията предлага и специален статут за управлението на гр. Солун: „... градът, заедно с Халкидическия полуостров би могъл да състави отделна единица, порто-франко, управлявана от съюзните държави“²³. Солун се превръща в една от големите конфликтни точки на българо-гръцките отношения. Познавайки добре амбициите и неотстъпчивостта на съюзниците към този важен център в Македония, комисията предлага съвместно управление на града. С това действие тя цели да се притъпят противоречията в Балканския съюз. Налице е един факт, който доказва, че независимо от военните цели на Балканския съюз, гръците и сърбите ще се стремят с всички средства да прокарат своите пропаганди и влияние в Македония.

В това време сърбите също изразяват своето становище относно владееенето на Солун – „да се тури под един кондоминиум на България, Гърция и Сърбия“²⁴. В предложението явно личи стремежа на Сърбия за излаз на море и опитът ѝ за облагодетелстване, вследствие големите противоречия между България и Гърция за Солун.

Несъвършенствата на договорите, върху които е построен Балканския съюз изострят междусъюзническите отношения.

Във връзка с противоречията между България и Гърция, на 25 декември 1912 г. А. Шопов изпраща две поверителни записки до министър-председателя Ив. Ев. Гешов²⁵. В тях се прави един

²² БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 249, л. 2 – 3; а. е. 253, л. 3; **Шопов, А.** Дневник..., с. 215.

²³ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 247, л. 4; а. е. 249, л. 4; **Шопов, А.** Дневник..., д. 84, с. 215.

²⁴ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 45, л. 34, 36.

²⁵ **Шопов, А.** Отговорностите за погрома на гр. Солун. – Свободно мнение, г. I, № 12, 16 но-

анализ за бъдещото развитие на държавата и нейните стратегически ориентирани. Отразеното там е резултат от богатия му научен и дипломатически опит, относно геополитическото развитие и състояние на Одринския вилает и района на Солунско. Като експерт по балканските въпроси, Шопов обръща вниманието на министър-председателя към Македония, защото „три четвърти“ от нея са завладени от гръцки и сръбски войски. Експертът подчертава, че България в този момент не бива да се поддава на изкушенията към Одринско, а да обърне внимание на Западна и Средна Македония. От друга страна, владееенето на Одринския вилает засяга въпроса за Проливите, което възбужда подозрението и изгубва поддръжката на Русия²⁶.

Българските експерти сериозно се безпокоят от кроежите на българското командване, защото се опасават, че при разпределяне на завладените земи между съюзниците, „колкото повече вземе България от Одринския вилает, толкова по-малко ще ѝ се падне от Южна и Западна Македония, която беше именно причината и предмета на войната“²⁷.

Няколко дни след изпращането на записката за Одрин и Одринския вилает, Ив. Ев. Гешов споделя с А. Шопов, че Министерският съвет напълно одобрява становището, изложено в нея, но трябва да се убеждава в неговата правота и полезност Главната квартира и въобще военните²⁸. Тук прозира липсата на общо мнение между Правителство и Главна квартира.

Както отбелязахме по-горе, комисията предлага съвместно владееене на гр. Солун. Но ако това предложение не успее, поради неотстъпчивостта на Гърция, на 25 декември 1912 г. членовете ѝ предлагат в поверителна записка до министър-председателя Ив. Ев. Гешов, България да направи стратегически компромис за Солун при разпределяне на новозавладяните територии. Мнението на експертите е, „че за България и за Българския народ имат много по-голяма стойност и значение от самия град Солун местностите: Костурска, Леринска, Кайлярска, Воденска и Енидже-Вардарска“, които в настоящото време са окупирани от Гърция. Ако Гърция отстъпи тези територии, то действителния интерес на работата изисква „да се пожертва Солун“, като това се използ-

ември 1913, с. 7.

²⁶ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 159, л. 1; **Шопов, А.** Дневник..., д. 87, с. 220 – 221; Мир, г. XX, бр. 4121, 21 януари 1914.

²⁷ Мир, г. XX, бр. 4123, 23 януари 1914.

²⁸ Мир, г. XX, бр. 4124, 24 януари 1914; **Шопов, А.** Отговорностите за погрома на гр. Солун, с. 8; **Абрашев, П.** Дневник. (Съставител: П. Свирачев. Предговор и редакция: Е. Стателова.) София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 1995. с. 167.

ва и за запазването на Балканския съюз²⁹.

Тези твърдения на Шопов изразително показват богатия му опит и познания по икономическата и геополитическата стратегия, благоприятстваща българската държава.

След падането на Одринската крепост през март 1913 г. Османската империя капитулира. Преговорите за мир в Лондон се подновяват. На 17 май 1913 г. дипломатите на държавите, участващи във войната, подписват изработения мирен договор. Според чл. 2 от договора „Съюзните Владетели“ получават всичките територии „на запад от линията Енос върху Егейско море до Мидия върху Черно море...“³⁰.

С Балканската война се нарушава статуквото в международните и междудържавните отношения, след като границата между България и Турция става линията Мидия-Енос.

Териториалният конфликт ясно очертава слабите страни на българската дипломация и нейните военнотактически грешки, при подготовката на войната. Разминаването между политическите и военните цели, които България преследва във войната, също дава отрицателната си роля.

Още на 30 октомври 1912 г. Калинков от Букурещ съобщава на българския кабинет, че Т. Йонеску настоява България сама да предложи ректификация на границата като компенсация на Румъния „за благоволителното ѝ държание, за неутралитета ѝ, във войната“³¹. В самото навечерие на войната, българското правителство отправя питане до Майореску, министър-председател на Румъния, за поведението, което ще държи страната му в случай на военен конфликт между България и Турция. Отговорът крие много въпросителни, т.е. Румъния ще пази неутралитет до тогава, докато не дойде работата до териториалните изменения³².

Със своите военни успехи България се издига дипломатически и политически в Европа. Това принуждава румънският кабинет да предложи на българите съюз, но при условие – ректификация на границата в Добруджа³³.

Силна е и борбата между двата лагера на великите сили – „за“ и „против“ Балканския съюз. От самото начало на съюзническата война срещу Османската империя се борят главно две политически влияния: на Централните сили и тези на Антантата³⁴.

²⁹ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 160, л. 1; **Шопов, А.** Дневник..., д. 88, с. 221 – 222.

³⁰ **Кесяков, Б.** Цит. съч., с. 51 – 52; История на дипломацията, т. 2, История на дипломацията. Дипломацията в ново време (1872 – 1919). (Съставили: В. М. Хвостов и И. И. Минц). Т. 2, София: БКП, 1949, с. 210 – 213.

³¹ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 45, л. 6 – 8.

³² **Шопов, А.** Виновна ли е Русия за погрома на България? София: Гутенберг, 1915, с. 34 – 35.

³³ БАН-НА, ф. 41к, оп. 1, а. е. 45, л. 28.

³⁴ Мир, г. XX, бр. 4122, 22 януари 1914.

Последният фаворизира и покровителства Балканското съглашение, а Тройният съюз търси възможни средства да го компроментира. Явно е, че политиката на Централните сили взима превес в България – в двореца и Главната квартира.

В същото време, на България се гледа като на най-силната страна между балканските съюзници и се вярва, че в случай на едно въоръжено сблъскване, тя ще разгроми противниците си. А от това се страхуват не само българските съседи, но и великите сили, имайки предвид балканското равновесие.

Несъвършенствата при подписването на съюзните договори и противоречията между съюзниците, породени от подялбата на освободените територии, водят до разпадането на съюза между тях.

Руското правителство категорично се произнася против нарушението на съюзния договор. Предупрежденията от Петербург в Белград продължават, докато опасността, идваща от София, за договора, арбитража и Балканския съюз, не почва да става почувствителна. Тогава предупреждения се отправят и към България, докато не настъпва фаталния 16 юни 1913 г. Междусъюзническата война в дипломацията обаче не датира от 16 юни, а от деня, когато сърби и гърци почват да издигат първите укрепления срещу България, т.е. още от ноември 1912 г.³⁵

Съзнавайки трагедията за българския народ и националните интереси, група интелектуалци и политици се обръщат с Позив до народа за необходимостта от всеобщо обединение, с цел извеждане на България от националната катастрофа. Подписалите го настояват за ясна и решителна българска политика³⁶. Последовател и изразител на такава политика може да бъде само общопартиен кабинет. В Позива е дадено предимство на такта, без да е начертан пътът, по който България трябва да тръгне.

Годината 1913 е фатална за българския народ, не само с поражението в Междусъюзническата война, но и с дълбоката криза, която обхваща управлението на страната.

Въпросите за Балканските войни и последиците след тях са изследвани и от анкетата Карнеги, която се произнася в своя доклад в полза на българите. Чрез него се осветлява общественото мнение в Европа, което е заблудено от противоречивите рапорти и непроверените разкази. Анкетата проучва и договореностите

³⁵ ЦДА, ф. 1546, оп. 1, а. е. 490, л. 1 – 16; **Шопов, А.** Виновността на Русия в погрома и българското лакомство. – Свободно мнение, г. III, № 4, 21 януари 1915, с. 51 – 54.

³⁶ **Шопов, А.** Дневник..., д. 113, с. 250 – 251; Позив. Свободно мнение, г. III, № 3, 14 януари 1915, с. 33 – 35; Позивът. Свободно мнение, г. III, № 4, 21 януари 1915, с. 49 – 51; **Данев, Ст.** Мемоари. Съставителство и редакция Е. Стателова и К. Гергинов. София: УИ „Св. Климент Охридски“ и ВИК „Св. Георги Победоносец“, 1992, с. 268 – 270.

между балканските съюзници, като изтъква причините за противоречията в Балканския съюз и неговото разпадане³⁷.

Въз основа на това кратко изложение могат да се направят някои обобщения:

За пръв път Османската империя се признава за победена от доскорошните „раи“.

С военните си успехи България се издига дипломатически и политически в Европа.

На дневен ред излиза и въпросът за толерантността към малцинствата. По време на войната и след нея, в България не се отнемат правата на малцинствата, докато, в другите земи десетки българи, без причини, се изпращат на заточение и на всички български свещеници и учители се забранява да изпълняват длъжностите си. С други думи, под маската на уж лошото отношение на българите към малцинствата, съседите провеждат една изключително нетолерантна политика към българското население в земите под тяхна власт.

Колкото и да внимава историкът да не бъде безпощаден от разстоянието на времето, не може да мълчи пред недомислията на управляващите кръгове и двореца.

В коалиционните войни не се влагат еднакви усилия. Водена от геополитиката и стратегията, българската армия изнася основната тежест на войната, като хвърля най-много сили и дава най-големи жертви в нея. Съюзниците с неохота признават решаващия български принос, но с очертаването на успеха говорят за „дележ по равно“ и запазване на „балканското равновесие“, въпреки поетите договорни задължения.

THE BALKAN WARS (1912 – 1913) – WAYS TO SETTLE BALKAN AFFAIRS

Assoc. Prof. Atanas Shopov, PhD

Historical Museum – Panagyurishte

Abstract: The article deals with the complex situation in the Balkans caused by the unresolved issues among the states. The Balkan states gambled on the contradictory interests of the great powers and went to war with the Ottoman Empire. The Balkan Wars (1912–1913), according to the Balkan states, were one way to solve the “Macedonian question.” In these wars, for the first time, the Ottoman Empire was recognized as defeated by those who had until recently been its “rai.”

The article also examines the contradictions arising from the imperfections of the system of bilateral treaties between the Allies. The competence of expert diplomats in addressing the resulting disputes is also reflected. Unfortunately, maximalism prevailed, leading to grave consequences for Bulgaria.

Key words: Balkan wars; Bulgaria; Macedonian question.

Доц. д-р Атанас Шопов

Исторически музей – Панагюрище

Панагюрище, ул. „Райна Княгиня“ 28

E-mail: histmuzpan@abv.bg;

atanas_pan@abv.bg